

Syvämmät yhteydet oppimiseen ja opetukseen vievät eteenpäin tiedonhallinnan opetusta

Eija Nevalainen & Leena Toivonen

Pohjoismaisessa ”Creating knowledge: empowering the student through cross-institutional collaboration”-konferenssissa pohdittiin kirjastojen roolia opiskelijoiden tukijana oppimisessa ja akateemiseen asiantuntijuuteen kasvamisessa. Kirjastojen antama informaatiolukutaidon ja tiedonhallinnan opetus ovat olleet jo vuosia tässä välineinä. Tapahtumassa kirjastojen antamaa opetusta tarkasteltiin monipuolisesti ja pintaa syvemältä: suhteessa oppimiseen, opetusmenetelmiin ja opetuksen yhteyksien kokonaisuuteen. Esityksistä saatiin monia hyviä esimerkkejä ja toimintamalleja siihen, miten kirjastot pääsevät tehokkaammin tukemaan opiskelijan tiedonhallintaa oppimisen prosesseissa.

Konferenssin ensimmäinen puheenvuoro oli annettu opintonsa keskeyttäneelle Stinalle, joka kувaili kuinka hän oli saapunut yliopistoon täynnä intoa, mutta kohdannut monia vaikeuksia itsenäisen opiskelun, tiedonhallinnan ja lopulta myös valmistumisen suhteen. Opiskelijoita työkseen ohjaava yleisö kuunteli hiljaa miettien, onko mahdollista, että opiskelija jää vielä nykyisin niin yksin ongelmiensa kanssa kuin Stina.

Stinan esille nostamat asiat toimivat myöhemminkin konferenssin alustusten ja keskustelujen konkretisoijina. Meillä eri maista tulleilla kirjasto- ja opetusalan ammattilaisilla oli kaikilla yhteinen tuttu asiakas. Viimein selvisi, että Stinaa esittikin näyttelijä, jonka esitykseen oli oivallisesti koottu niitä ongelmia, joita opiskelija voi opiskelupolullaan kohdata.

Myös tilaisuuden avannut Kööpenhaminan yliopiston rehtori Claus Nielsen korosti sitä, että tiedekunnat eivät voi enää vastata yksin opiskelijan tukemisesta, vaan muut opiskelijapalvelut ovat myös tärkeitä. Moniammatillinen yhteistyö opiskelijan tukemiseksi on yliopistoissa vielä uusi tapa työskennellä, mutta se voisi toimia myös

hyvänä kilpailuvalttina, kun yliopistot rekrytoivat uusia opiskelijoita

Opiskelijan voimaannuttaminen

Ensimmäiset pääesiintyjät lähestyivät opiskelijan ongelmia informaatiolukutaidon ja voimaannuttamisen käsitteiden avulla. Patricia Senn Breivik kertoi uransa johtoajatuksena olleen ”empowering people through access to information”. Informaatiolukutaitoajattelun myötä painopiste on siirtynyt faktojen opettamisesta opiskelijoiden oman kehityksen tukemiseen.

Yhtenä suurimmista haasteista hän pitikin sitä, kuinka me kirjastolaiset pystymme tuomaan itsemme esille akateemisessa yhteisössä: asiantuntijoina, jotka auttavat opiskelijaa oppimaan. Sennevik painotti, että kirjaston henkilökunnan tulisi osallistua aktiivisesti taustaorganisaationsa erilaisiin kehittämisryhmiin. Tärkeää on myös liittoutua muiden oppimista tukevien organisaatioiden kanssa, esimerkiksi erilaisten oppimiskeskusten.

Hans Siggaard Jensen pohti, miksi opettamisessa ei edelleenkään hyödynnetä tietoa, jota oppimisesta on, viitaten jo 60-luvulla kehitettyyn

oppimispyramidiin (National Training Laboratories, ks. esim. Sousa 2006). Opiskelijan oma työskentely eli kirjoittaminen ja muille opettaminen edistävät syväoppimista ja ymmärtämistä. Tästä huolimatta yliopistoissa suositaan yhä usein perinteisiä menetelmiä, koska koulutusorganisaatioilla on pitkät perinteet, joista luopuminen on hidasta. Ihanne olisi, että perinteisten ja uusien opetusmenetelmien välille löytyisi tasapaino.

Konferenssin yhtenä teemana oli plagiointi. Luennoitsija Jude Carroll (Oxford Brooks University) on kirjoittanut aiheesta kirjan (2002), jota hän on nyt uudistamassa. Carroll korosti sitä miten plagiointi on oppimisen este, sillä toisten töiden kopiointi ei edistä omaa oppimista. Carrollin mukaan plagiointi on monimutkainen ongelma, johon ei ole helppoa ratkaisua ja joka edellyttää yhteistyötä eri toimijoiden välillä.

Painopisteen tulisi kuitenkin olla sääntöjen opettamisessa eikä väärinkäytösten etsinnässä tai rankaisussa. Carroll painotti, että opiskelijoille pitää antaa selkeät ohjeet jo opintojen alussa, niin ettei heidän tarvitse oppia sääntöjä niitä rikkomalla. Opiskelijoille pitää opettaa ne taidot, jotka heidän tulisi hallita eikä olettaa, että he jo osavat ne. Rikkomusten havaitsemiseen pitäisi käyttää erilaisia menetelmiä sekä luoda selkeät yhdenmukaiset säännöt rikkomuksia varten.

Syvempää yhteistyötä opetuksen kanssa

Birgitta Hansson Örebron yliopistosta on toinen Someone else's job –raportin kirjoittajista. Raportissa tarkastellaan, miten Ruotsin korkeakoululakiin lisätty informaatiolukutaitoon viittaava pykälä on toteutunut käytännössä. Esityksessään Hansson listasi asioita, joita kirjastonhoitajan tulisi ottaa huomioon yksiköiden välisessä yhteistyössä.

Yhteistyölle on etua, jos kirjastonhoitaja on motivoitunut ja kärsivällinen tiimityöläinen, joka on kiinnostunut pitkän aikavälin suunnittelusta ja asenteiden muokkauksesta – paitsi muiden myös omiensa. Olennaista on myös opetusta

koskevan tiedon hankkiminen: mitä opetussuunnitelma sisältää, mitä opetusmenetelmiä ja kirjallisuutta opettajat käyttävät ja mikä käsitys heillä on opiskelijoiden informaatiolukutaidosta.

Opiskelijoita koskevaa tietoa on hyvä kerätä tutustumalla esim. heistä tehtyihin selvityksiin. Hansson piti tärkeänä myös yhteistyön dokumentointia ja strategian laatimista, jotta yhteistyö saadaan näkyväksi eikä se jää ainoastaan tiettyjen henkilöiden varaan.

Käytännön esimerkkejä yhteistyöstä kertoivat mm. professori Anastasia Logotheti Kreikan amerikkalaisesta yliopistosta (Deree College) sekä kirjastonhoitajat Randi Tyse Eriksen ja Astrid Kilvik Høgskolen i Sør-Trøndelagista Trondheimistä.

Logotheti nosti esiin yhteistyön tarpeita ja ongelmia yleisesti sekä omassa yliopistossaan. Perustutkintovaiheen opiskelijat suhtautuvat kirjoitus- ja tutkimusprojekteihin usein mekaanisina harjoituksina pikemmin kuin tavoitteellisena tiedon etsintänä. Tämä näkyy esim. plagiointin yleisyytenä.

Tiedonhallintataidot esille

Eriksen ja Kilvik olivat todenneet samankaltaisia tuloksia norjalaisten opiskelijoiden parissa. Vaikka opiskelijat hyödyntävät Internetistä saatavaa tietoa itsenäisesti arkielämässään, koulussa he ovat tottuneet työskentelemään perinteisesti, eli oppikirjojen avulla.

Eriksen ja Kilvik olivat käyneet läpi koulujen oppimateriaaleja ja opetusmenetelmäkirjallisuutta ja todenneet, ettei niissä puhuta tiedonhallintataidoista, vaikka Norjassakin on 1990-luvulla tuotu näkyvästi esiin uusia opetusmenetelmiä. Yliopistossa opiskelijalta odotetaan kuitenkin itsenäistä opiskelua ja tiettyjen akateemisten taitojen hallintaa.

Sekä Logothetin että Eriksenin ja Kilvikin ratkaisumallit liittyivät kirjaston tuen sisällyttämiseen muiden akateemisten taitojen oppimiseen, lähinnä kirjoittamis- ja tutkimusprosessiin. Logothetin mielestä tiedekunnat eivät vielä tunne tai tunnusta riittävästi kirjaston pedagogista roolia.

Omassa yliopistossaan hänestä oli tullut epävirallinen välittäjä kirjaston ja laitojen välillä.

Työssään Writing Centerissä Logotheti ohjaa opiskelijoiden tutkimus- ja kirjoittamistyötä ja tuo kirjaston resursseja ja palveluja esille sopivissa yhteyksissä. Myös hän pitää kuitenkin tärkeänä sitä, että eri toimijoiden roolit opiskelijoiden ohjauksessa määriteltäisiin selkeästi instituutionaalaisella tasolla. Yhteistyö vaikeutuu, jos toimijat odottavat toisiltaan vääriä asioita.

Eriksen ja Kilvik näkevät kirjoittamisen tärkeimpänä oppimismenetelmänä. Opiskelijat ovat tottuneita epämuodolliseen tekstin tuottamiseen kuten myös tekstien hakemiseen Internetistä. Tekstien syvälinen lukeminen, ymmärtäminen ja tieteellisen kirjoittamisen oppiminen on usein kuitenkin vaikeaa ja edellyttää ohjausta opintojen alusta alkaen. Tähän yhteyteen sopii luontevasti myös informaatiolukutaidon opetus.

Ohjelmia tiedonhankinnan tueksi

Kuinka tavoite informaatiolukutaidon sisällyttämisestä muihin akateemisiin prosesseihin muuttuu sanoista teoiksi? Konferenssissa kuultiin hyviä esimerkkejä pitkälle viedyistä käytännön työvälineistä, joita oli kehitetty moniammatillisena yhteistyönä.

Scribo on tietokoneohjelma, joka tukee opiskelijan tieteellistä kirjoittamista eli tutkimuskysymyksen asettelua, tiedon ja lähteiden hankintaa ja kirjoittamisprosessia yleensä. Scribon kehittämisestä kertoivat Kööpenhaminan yliopiston Lotte Rienecker (Humanistinen tiedekunta) ja Tina Buhctrup Pipa (Kuninkaallinen kirjasto). Scribo toimii opiskelijan itseopiskelussa mutta erityisesti ohjaajien apuna, koska se luo konseptin yhteistyölle.

Rienecker ja Pipa korostivat sitä, kuinka tärkeää on, etteivät opettajat ja kirjastoväki käytä eri terminologiaa puhuessaan samoista asioista. Näin ollen Scribossakaan ei puhuta esim. informaatiolukutaidosta vaan osaamistavoitteet ovat mukana tutkimus- ja kirjoittamisprosessissa. Rienecker ja Pipa esittelivät, mistä vaiheista tieteellinen kirjoittaminen muodostuu ja mikä merkitys tiedon-

hankinnalla on eri vaiheissa. Scribo on hankittu jo useisiin tanskalaisiin oppilaitoksiin.

Tiedonhankintaa ja kirjoittamista yhdistävän ohjelman olivat kehittäneet myös Solveig Kavli ja Susanne Mikki Bergenin yliopiston kirjastosta. Søk & Skriv on tarkoitettu erityisesti etäopiskelijoille. Ohjelman tausta-ajatuksena ovat oppimisen yhteisöllisyys (situated learning), kirjoittamisen rooli oppimisessa ja Kuhlthaun prosessimalli (ks. esim. Bean 1996, Kuhlthau 1996).

Ohjelmaa käyttävien opiskelijoiden tehtävänä on hakea tietoa, kirjoittaa ja kommunikoida toistensa kanssa tutkimusprosessin eri vaiheissa. Välineinä käytetään aivoriisiä, miellekarttoja ja kirjoittamista ryhmissä. Kavli ja Mikki korostivat sitä, että teknisten työkalujen käyttö oppimisessa lisääntyy eikä kirjastojen kannata kehittää omia työkaluja vaan kehittää niitä yhteistyössä muiden opiskelijoiden ohjaajien kanssa.

Aktivoivaa oppimista menetelmänä

Konferenssin alateemana oli "learning conference", ja se olikin järjestetty aktivoivien ja toiminnallisten oppimismenetelmien varaan. Oli hyvin mielenkiintoista osallistua näin isoon tapaamiseen ja nähdä, miten aktivoivien menetelmien käyttö oli organisoitu. Konferenssissa oli ohjaaja vetämässä yhteistä työskentelyä. Aamupäivät oli varattu yhteisille luennoille, ja iltapäivisin työskentelimme ryhmissä.

Ensimmäisenä päivänä tutustuimme toisiimme, kun kaikki osallistujat kokoontuivat isoon saliin ja ohjaajamme pyysi ryhmittymään ensin maantieteellisesti, sitten aloittain (humanistit-yhteiskuntatieteilijät-luonnontieteilijät) ja lopuksi vielä "noviisi-senioreille" -ryhmittäin. Tämän lisäksi esittäydyimme vielä sille ryhmälle, jossa työskentelimme kaikkien kolmen konferenssipäivän ajan. Esittäytyminen tapahtui pareittain siten, että jokainen kertoi minuutin ajan toiselle, mitä tekee työkseen, minkä jälkeen parit vaihtuivat. Eräät osanottajat kritisoiivat jälkikäteen, etteivät ymmärtäneet, mitä mieltä on kertoa sama asia kuuteen kertaan. Mutta kyse oli tärkeästä asias-

ta, ryhmyttämisestä, jolla on suuri merkitys ryhmän toiminnan muotoutumisessa.

Torstaina työryhmien tehtävänä oli keskustella etukäteen annetun kysymyksen pohjalta ja valmistaa posterit. Esimerkiksi meidän posterimme piirrettiin kuva verkosta, jossa oppimisen ohjaus tapahtuu. Kaikki posterit esiteltiin isossa salissa. Yksi ryhmän jäsenistä jäi esittelemään posteria ja muut kiersivät kuuntelemaan toisten ryhmien esittelyjä. Kyseessä olivat ryhmämessut, eräs toiminnallisen menetelmän sovellus.

Perjantain työryhmässä jokainen joutui pohtimaan tulevaisuutta, mikä on ”se tärkeä asia”, jota tämän konferenssin jälkeen haluaisi edistää omassa organisaatiossaan. Ensin työryhmän jäsenet ehdottivat sopivia toimenpiteitä jotka kirjoitettiin muistiin kommentoimatta. Sitten valittiin toimenpiteistä tärkeimmät ja kirjoitettiin ne postikorttiin. Järjestäjät lupasivat postittaa ne kuukauden kuluttua, joten juuri kun olimme unohtaneet seminaarin, niin postikortti saapui muistuttamaan.

Suomalaisten hankkeet esillä

Suomen yliopistokirjastojen yhteistyön tuloksia, erityisesti informaatiolukutaitohanketta oli- vat esittelemässä hankkeen johtoryhmästä Anne Lehto, Jarmo Saarti, Arja Juntunen ja Johanna Tevaniemi. Anne Lehto kuvaili yliopistokirjastojen vuonna 2004 laatimaa suositusta siitä, miten informaatiolukutaidon opetus tulisi sisällyttää yliopisto-opintoihin.

Jarmo Saarti Kuopion yliopiston kirjastosta esitteli TieDot-hanketta, jossa luotiin uusia tiedonhankinnan verkkokursseja. Johanna Tevaniemi Tampereen yliopiston kirjastosta esitteli informaatiolukutaito-hankkeessa laadittua kysymyspankkia ja erityisesti sen käytännön toteutusta, osaamistasotestiä, joka suoritetaan sähköisenä tenttinä.

Muita suomalaisia esityksiä oli Vaasan yliopiston kirjastosta, Hankenilta, Helsingin yliopiston Viikin kirjastosta sekä Teknilliseltä korkeakoululta.

Pohjoismainen informaatiolukutaitoyhdistys NordINFOLIT on järjestänyt vuodesta 1999 alkaen kansainvälisiä Creating Knowledge –konferensseja. Tänä vuonna konferenssi pidettiin 16.-18.8. Kööpenhaminassa aiheena ”Empowering the student through cross-institutional collaboration”. Käytännön järjestelyistä vastasi Danmarks forskningsbiblioteksforening ja sen käyttäjäkoulutusfoorumi sekä Dansk Universitetspædagogisk Netværk.

Osallistujia oli lähes 160, joista suurin osa oli Pohjoismaista. Suomesta oli noin 20 osallistujaa eri yliopistoista ja ammattikorkeakouluista.

Konferenssin paper session -esitykset ovat saatavilla osoitteessa: <http://www.ck-iv.dk/index.htm>

Kirjallisuutta

Bean, John C. (1996) Engaging ideas: the professor's guide to integrating writing, critical thinking, and active learning in the classroom. San Francisco: Jossey-Bass.

Carroll, Jude (2002) Handbook of deterring plagiarism in higher education. Oxford: Oxford Centre for Staff and Learning Development.

Hansson, Birgitta - Rimsten, Olle (2005) ”Someone else's job”: måluppfyllelse av 1 kap. 9 paragrafen högskolelagen avseende studenters informationskompetens. Örebro universitet, Universitetsbiblioteket. http://www.kb.se/BIBSAM/bidrag/projbidr/avslutade/2005/someone_elses_job.pdf

Kuhlthau, Carol C.(1996) Seeking meaning: a process approach to library and information services. Norwood: Ablex.

Sousa, David A. (2006) How the brain learns. Thousand Oaks, Corwin Press.

Yhteistoiminnallisen oppimisen käsikirja (2002) toim. Pasi Sahlberg ja Shlomo Sharan Helsinki : WSOY

Tietoa kirjoittajista:

*Eija Nevalainen,
Helsingin yliopiston Opiskelijakirjasto
email. eija.nevalainen@helsinki.fi*

*Leena Toivonen,
Tampereen yliopiston kirjasto,
STKS:n Opintopalvelut-työryhmä
email. leena.toivonen@uta.fi*